

EUROOPA KOHTU OTSUS (viies koda)

8. juuni 1999*

Määrus (EMÜ) nr 1612/68 – Isikute liikumisvabadus – „Töötaja” mõiste –
Asutamisvabadus – Õpingute rahastamine – Diskrimineerimine kodakondsuse alusel –
Elukohatingimus

Kohtuasjas C-337/97,

mille esemeks on Euroopa Kohtule EÜ asutamislepingu artikli 177 (nüüd EÜ artikkel 234) alusel Commissie van Beroep Studiefinanciering (Madalmaad) esitatud taotlus, millega soovitakse saada selles kohtus pooleli olevas vaidluses järgmiste poolte vahel:

C. P. M. Meeusen

ja

Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep

eelotsust EÜ asutamislepingu artiklite 48 ja 52 (muudetuna EÜ artikkel 39 ja EÜ artikkel 43) ning nõukogu 15. oktoobri 1968. aasta määruse (EMÜ) nr 1612/68 töötajate liikumisvabaduse kohta ühenduse piires (EÜT 1968, L 257, lk 2, ELT eriväljaanne 05/01, lk 15) artikli 7 tõlgendamise kohta,

EUROOPA KOHUS (viies koda)

koosseisus: koja esimees J.-P. Puissechet, kohtunikud P. Jann (ettekandja), J. C. Moitinho de Almeida, C. Gulmann ja D. A. O. Edward,

kohtujurist: A. La Pergola,

kohtusekretär: vanemametnik H. A. Rühl,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

– C. P. M. Meeusen, keda esindas põhikohtuasja hageja isa P. J. M. Meeusen,

– Madalmaade valitsus, mida esindas Madalmaade Kuningriigi suursaadik Luksemburgis A. H. M. Nierman,

– Saksamaa valitsus, mida esindas liitvabariigi majandusministeeriumi kõrgem ametnik E. Röder,

– Euroopa Ühenduste Komisjon, mida esindasid õigusnõunik P. J. Kuijper ja õigustalituse ametnik B. J. Drijber,

arvestades kohtuistungis ettekannet,

* Kohtumenetluse keel: hollandi.

olles 19. novembri 1998. aasta kohtuistungil ära kuulatud suulised märkused, mille esitasid C. P. M. Meeusen (esindaja: P. J. M. Meeusen), Madalmaade valitsus (esindaja: välisministeeriumi Euroopa õiguse talituse juhataja M. A. Fierstra) ja komisjon (esindaja: P. J. Kuijper),

olles 28. jaanuari 1999. aasta kohtuistungil ära kuulatud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Commissie van Beroep Studiefinanciering esitas 26. septembri 1997. aasta määrusega, mis saabus Euroopa Kohtusse sama aasta 29. septembril, EÜ asutamislepingu artikli 177 (nüüd EÜ artikkel 234) alusel mitu eelotsuse küsimust EÜ asutamislepingu artiklite 48 ja 52 (muudetuna EÜ artikkel 39 ja EÜ artikkel 43) ning nõukogu 15. oktoobri 1968. aasta määruse (EMÜ) nr 1612/68 töötajate liikumisvabaduse kohta ühenduse piires (EÜT L 257, lk 2, ELT eriväljaanne 05/01, lk 15) artikli 7 tõlgendamise kohta.
- 2 Need küsimused tekkisid kohtuasjas Meeusen (põhikohtuasja hageja) vs. Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep (edaspidi „IBG”, põhikohtuasja kostja) seoses stipendiumitaotlusega, mille Meeusen esitas Wet op de studiefinanciering (õpingute rahastamise seadus, edaspidi „WSF”) alusel, kui ta astus Antwerpeni kõrgkooli Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde.
- 3 Määruse nr 1612/68 artiklis 7 on sätestatud:
 - „1. Töötajat, kes on liikmesriigi kodanik, ei tohi teise liikmesriigi territooriumil tema kodakondsuse tõttu kohelda [...] teisiti kui selle riigi kodanikest töötajaid [...].
 2. Tal on samad sotsiaalsed ja maksusoodustused kui selle riigi kodanikest töötajatel.”
- 4 WSF-i artikli 7 järgi kohaldatakse WSF-i järgmiste isikute suhtes:
 - „a. õpilased, kellel on Madalmaade kodakondsus;
 - b. õpilased, kellel ei ole Madalmaade kodakondsust, kuid kes elavad Madalmaades ning on õpingute rahastamisel hollandlastega võrdsustatud teiste liikmesriikidega sõlmitud lepingute või rahvusvahelise avalik-õigusliku organisatsiooni tehtud ja Madalmaade jaoks siduva otsuse sätete alusel;
 - c. [...]”
- 5 WSF-i ette nähtud rahalist toetust antakse otse 18aastastele ja vanematele õpilastele. See koosneb põhistipendiumist, mille summa ei sõltu vanemate sissetulekust, ja lisastipendiumist, mille summa varieerub sõltuvalt vanemate sissetulekust.
- 6 WSF-i artikli 9 lõike 1 kohaselt annab õiguse õpingute rahastamisele ainult Madalmaade koolis saadav haridus. Lõikes 3 on siiski ette nähtud erand, mida tehakse teatud välismaistele koolidele, mis on WSF-i kohaldamisel võrdsustatud Madalmaade koolidega.

On üldteada, et Antwerpeni Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde on nendega niiviisi võrdsustatud.

- 7 Eelotsusetaotlusest ilmneb, et Belgia kodanik Meeusen, kes elas asjaolude toimumise ajal Belgias, hakkas 1993. aasta augustis õppima Antwerpeni kõrgkoolis Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde. Nii tema isal kui ka emal on Belgia kodakondsus ja nad elavad Belgias. Tema isa on ühe Madalmaades asuva äriühingu juhataja ja ühtlasi selle ainsuosanik. Tema ema töötab selles äriühingus kaks päeva nädalas. Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et tema töö on tegelik ja tulemuslik.
- 8 14. oktoobril 1993. aastal taotles Meeusen IBGlt, et see WSi alusel tema õpinguid rahastaks.
- 9 Esialgu rahuldab IBG tema taotluse ja ta sai 1993. aasta novembrist 1994. aasta detsembrini põhistipendiumi, kuid hiljem lükati Meeuseni taotlus tagasi 2. oktoobri 1994. aasta otsusega, millega talle anti korraldus juba saadud summad tagasi maksta. IBG 12. jaanuari 1995. aasta otsusega lükati tagasi ka selle rahastamisest keeldumise peale esitatud kaebus.
- 10 Kaebuse tagasilükkamise peale esitas Meeusen hagi Commissie van Beroep Studiefinancieringile. Selles kohtus väitis ta, et õigus õpingute rahastamisele ei tohi sõltuda nõudest, et laps peab elama selle liikmesriigi territooriumil, kus tema vanemad töötavad, või et tal peab seal olema elukoht, nagu see ei tohi olla seotud ka kodakondsusega. Oma kaitses väitis IBG, et hageja vanemaid ei ole põhjust lugeda võõrtöötajateks asutamislepingu artikli 48 tähenduses, sest nad ei ela Madalmaades. Selleks, et kedagi saaks lugeda võõrtöötajaks, peab ta olema töötaja ja tema elukoht peab olema vastuvõtvast riigis. Piirialatöötajate puhul, kellele viidatakse määruse nr 1612/68 preambulis, on tegemist isikutega, kes töötavad piiri vahetus läheduses.
- 11 Neil asjaoludel otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1) a) Kas selline asjaolu, nagu esineb käesolevas asjas, et hageja ema töötab osatühingus, mille juhataja on tema mees, kes on ühingu ainsuosanik, takistab teda EÜ asutamislepingu artikli 48 ja määruse (EMÜ) nr 1612/68 tähenduses võõrtöötajaks lugemast?

Kui vastus esimese küsimuse punktile a on eitav:

b) 26. veebruari 1992. aasta otsuses kohtuasjas C-3/90: Bernini (EKL 1992, lk I-1071) otsustas Euroopa Kohus, et kui liikmesriik rahastab töötajate laste õpinguid, kujutab see endast võõrtöötajate puhul määruse (EMÜ) nr 1612/68 artikli 7 lõike 2 tähenduses sotsiaalset soodustust, kui töötaja jätkab lapse ülalpidamist. Sellisel juhul saab laps tugineda artikli 7 lõikele 2, et tema õpinguid rahastatakse samadel tingimustel nagu selle riigi kodanikest töötajate laste omi, ilma et talle oleks võimalik seada elukohaga seotud lisatingimusi.

Kas see eeskiri on täielikult kohaldatav ka siis, kui võõrtöötajat tuleb käsitada piirialatöötajana?

c) Kas eelmises küsimuses kirjeldatud õigusnormi, mis esitati kohtuotsuses Bernini, saab kohaldada ka siis, kui võõrtöötaja laps ei ole kunagi Madalmaades elanud, nagu käesoleval juhul?

2. Kas EÜ asutamislepingu artiklit 52 tuleb tõlgendada nii, et kohtuotsuses Bernini esitatud õigusnormist tulenevat tagatist, mida kirjeldati eelmise küsimuse punktis b, saab samamoodi kohaldada liikmesriigi kodaniku lapse suhtes, kui see kodanik tegutseb teises liikmesriigis füüsilisest isikust ettevõtjana?

Milline tähtsus tuleb omistada asjaoludele, et see laps ei ole kunagi Madalmaades elanud ning lapsevanem ei ela riigis, kus ta füüsilisest isikust ettevõtjana tegutseb?”

Esimese küsimuse punkt a

- 12 Selle küsimusega tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas asjaolu, et isik on abielus selle äriühingu juhataja ja ainuosanikuga, mille jaoks ta teeb tööd, takistab lugemast seda isikut „töötajaks” asutamislepingu artikli 48 ja määruse nr 1612/68 tähenduses.
- 13 Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on eelnimetatud sätetes kasutataval „töötaja” mõistel ühenduse tasandil eriline tähendus ja seda ei tohi kitsalt tõlgendada. „Töötajana” tuleb käsitada igäüht, kes teeb tegelikku ja tulemuslikku tööd, välja arvatud niivõrd väikesemahulist tööd, mida tuleb pidada üksnes kõrval- või lisategevuseks. Vastava kohtupraktika kohaselt on töösuhtele omane see, et isik teeb teatud ajavahemiku jooksul teisele isikule tema juhendamisel teatud töid, mille eest ta saab tasu (vt eelkõige 3. juuli 1986. aasta otsust kohtuasjas 66/85: Lawrie-Blum, EKL 1986, lk 2121, punktid 16 ja 17, ja 12. mai 1998. aasta otsust kohtuasjas C-85/96: Martínez Sala, EKL 1998, lk I-2691, punkt 32).
- 14 Asjaolu, et nimetatud isik on äriühingu juhataja ja ainuosanikuga abielus, ei saa seda määratlust üksi muuta.
- 15 27. juuni 1996. aasta otsuses kohtuasjas C-107/94: Asscher (EKL 1996, lk I-3089, punkt 26) leidis Euroopa Kohus küll, et äriühingu direktor, kes on ühtlasi selle äriühingu ainus aktsionär, ei tee oma tööd alluvussuhtes, nii et teda ei saa käsitada „töötajana” asutamislepingu artikli 48 tähenduses. Siiski ei saa seda lahendust automaatselt tema abikaasale üle kanda. Abielust tulenevad abikaasadevahelised isiklikud ja varalised suhted ei välista seda, et nende vahel võiks olla äriühingu korralduse raames alluvussuhe, mis iseloomustab töösuhteid.
- 16 Sellise suhte olemasolu on üks tegureid, mida tuleb kontrollida liikmesriigi kohtul.
- 17 Seega tuleb esimese küsimuse punktile a vastata, et asjaolu, et isik on abielus selle äriühingu juhataja ja ainuosanikuga, mille jaoks ta teeb tegelikku ja tulemuslikku tööd, ei takista lugemast seda isikut „töötajaks” asutamislepingu artikli 48 ja määruse nr 1612/68 tähenduses, kui ta teeb oma tööd alluvussuhtes.

Esimese küsimuse punktid b ja c

- 18 Nende küsimustega, mida tuleb uurida koos, tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas juhul, kui last peab ülal liikmesriigi kodanik, kes teeb teises liikmesriigis tasustatud tööd, jättes oma elukoha siiski riiki, mille kodanik ta on, saab see laps tugineda määruse nr 1612/68 artikli 7 lõikele 2, et tema õpinguid rahastataks samadel tingimustel nagu töökohariigi kodanike laste omi, ilma et oleks võimalik seada elukohaga seotud lisatingimusi.
- 19 Nagu nähtub eespool viidatud kohtuotsuse Bernini punktist 25, kujutab see, kui liikmesriik rahastab töötajate laste õpinguid, endast võõrtöötajate puhul määruse nr 1612/68 artikli 7 lõike 2 tähenduses sotsiaalset soodustust, kui see töötaja jätkab lapse ülalpidamist.
- 20 Madalmaade valitsus ja Saksamaa valitsus väidavad, et seda eeskirja ei saa laiendada piirialatöötajatele. Määruse nr 1612/68 artikli 7 lõikes 2 sätestatud võrdse kohtlemise eesmärk on, nagu nähtub määruse viiendast põhjendusest, üksnes hõlbustada töötajate liikumist ning võõrtöötaja ja tema pere integreerumist vastuvõtvasse liikmesriiki. See, kas liikmesriik rahastab oma perega teises liikmesriigis elava töötaja lapse õpingute jätkamist välismaal, ei kuulu sellesse raamistikku. Selline elukohatingimus, nagu nõutakse põhikohtuasjas käsitletavas liikmesriigi õigusaktis, on seega objektiivselt põhjendatud ja määruse nr 1612/68 eesmärgiga proportsionaalne.
- 21 Nagu Euroopa Kohus sedastas 27. novembri 1997. aasta otsuses kohtuasjas C-57/96: Meints (EKL 1997, lk I-6689, punkt 50), eiravad need argumendid määruse nr 1612/68 sõnastust. Tegelikult on määruse neljandas põhjenduses sõnaselgelt sätestatud, et liikumisvabaduse õigust peavad saama „ilma diskrimineerimiseta kasutada alalised, hooaja- ja piirialatöötajad ning need, kes teevad tööd seoses teenuste osutamisega”, ning artiklis 7 on tingimatult viidatud töötajale, „kes on liikmesriigi kodanik”. Sellest järeldas ja otsustas Euroopa Kohus eespool viidatud kohtuotsuses Meints, et liikmesriik ei saa nimetatud artikli 7 tähenduses sotsiaalse soodustuse andmisele seada tingimust, et soodustuse saajate elukoht oleks selle riigi territooriumil.
- 22 Tuleb lisada, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on määruse nr 1612/68 artiklis 7 sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtte eesmärk takistada ka töötaja ülalpeetavate järglaste diskrimineerimist (vt 20. juuni 1985. aasta otsust kohtuasjas 94/84: Deak, EKL 1985, lk 1873, punkt 22). Seega võivad need järglased tugineda artikli 7 lõikele 2, et nende õpinguid rahastataks samadel tingimustel nagu selle riigi kodanikest töötajate laste omi (eespool viidatud kohtuotsuse Bernini punkt 28).
- 23 Sellest järeldub, et kui sellised liikmesriigi õigusnormid, nagu käsitletakse põhikohtuasjas, ei sea elukohatingimust omaenda töötajate laste õpingute rahastamisele, tuleb sellist tingimust lugeda diskrimineerivaks, juhul kui seda nõutakse teiste liikmesriikide kodanikest töötajate lastelt.
- 24 Selline tingimus on eriti ebasoodne piirialatöötajatele, kes juba määratluse kohaselt elavad teises liikmesriigis, kus elavad üldjuhul ka nende pereliikmed.
- 25 Eelnevat arvesse võttes tuleb esitatud küsimustele vastata, et juhul kui last peab ülal liikmesriigi kodanik, kes teeb teises liikmesriigis tasustatud tööd, jättes oma elukoha siiski riiki, mille kodanik ta on, saab see laps tugineda määruse nr 1612/68 artikli 7 lõikele 2, et tema õpinguid rahastataks samadel tingimustel nagu töökohariigi kodanike laste omi, ilma et oleks võimalik seada lapse elukohaga seotud lisatingimusi.

Teine küsimus

- 26 Selle küsimusega tahab eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas juhul, kui last peab ülal liikmesriigi kodanik, kes tegutseb teises liikmesriigis füüsilisest isikust ettevõtjana, jättes oma elukoha siiski riiki, mille kodanik ta on, saab selle lapse õpinguid rahastada samadel tingimustel nagu töökohariigi kodanike laste omi, ilma et oleks võimalik seada lapse elukohaga seotud lisatingimusi.
- 27 Selles osas tuleb meenutada, et asutamislepingu artikkel 52 tagab, et liikmesriigi kodanikke, kes soovivad tegutseda teises liikmesriigis füüsilisest isikust ettevõtjana, koheldaks selle riigi kodanikega võrdselt, ning keelab igasuguse kodakondsuse alusel toimuva diskrimineerimise, mis takistab füüsilisest isikust ettevõtjana tegevuse alustamist või selle jätkamist. Nagu Euroopa Kohus leidis 10. märtsi 1993. aasta otsuses kohtuasjas C-111/91: komisjon vs. Luksemburg (EKL 1993, lk I-817, punkt 17), ei puuduta see keeld mitte ainult konkreetseid eeskirju, mis käsitlevad kutsetegevust, vaid nagu nähtub asutamislepingu kaotamise üldprogrammist (EÜT 1962, 2, lk 36), ka kõiki juhtumeid, kui piiratakse teiste liikmesriikide kodanike tegevuse alustamist füüsilisest isikust ettevõtjana, koheldes teiste liikmesriikide kodanikke teisiti kui oma riigi kodanikke, ning see piiramine on ette nähtud liikmesriigi õigus- või haldusnormiga või tuleneb selliste normide või haldustavade kohaldamisest.
- 28 | Niisiis kehtib see keeld ka sotsiaalse soodustuse andmisel elukohatingimuse nõude suhtes, kui on tuvastatud, et see tingimus on diskrimineeriv (eespool viidatud kohtuotsuse komisjon vs. Luksemburg punkt 18).
- 29 Sel viisil kehtestatud võrdse kohtlemise põhimõtte eesmärk on takistada ka füüsilisest isikust ettevõtja ülalpeetavate järglaste diskrimineerimist. Järelikult keelab see nõuda sellist elukohatingimust, nagu on sätestatud asjaomases liikmesriigi õigusaktis, mida tuleb lugeda diskrimineerivaks, nagu käesoleva kohtuotsuse punktis 23 juba öeldi.
- 30 Eelnevat arvesse võttes tuleb teisele küsimusele vastata, et juhul kui last peab ülal liikmesriigi kodanik, kes tegutseb teises liikmesriigis füüsilisest isikust ettevõtjana, jättes oma elukoha siiski riiki, mille kodanik ta on, saab selle lapse õpinguid rahastada samadel tingimustel nagu töökohariigi kodanike laste omi, ilma et oleks võimalik seada lapse elukohaga seotud lisatingimusi.

Kohtukulud

- 31 Euroopa Kohtule märkusi esitanud Madalmaade valitsuse ja Saksamaa valitsuse ning komisjoni kohtukulusid ei hüvitata. Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus liikmesriigi kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse see kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes

EUROOPA KOHUS (viies koda),

vastates Commissie van Beroep Studiefinanciering 26. septembri 1997. aasta määrusega esitatud küsimustele, otsustab:

1. Asjaolu, et isik on abielus selle äriühingu juhataja ja ainuosanikuga, mille jaoks ta teeb tegelikku ja tulemuslikku tööd, ei takista lugemast seda isikut „töötajaks” EÜ asutamislepingu artikli 48 (muudetuna EÜ artikkel 39) ja nõukogu 15. oktoobri 1968. aasta määruse (EMÜ) nr 1612/68 (töötajate liikumisvabaduse kohta ühenduse piires) tähenduses, kui ta teeb oma tööd alluvussuhtes.

2. Juhul kui last peab ülal liikmesriigi kodanik, kes teeb teises liikmesriigis tasustatud tööd, jättes oma elukoha siiski riiki, mille kodanik ta on, saab see laps tugineda määruse nr 1612/68 artikli 7 lõikele 2, et tema õpinguid rahastataks samadel tingimustel nagu töökohariigi kodanike laste omi, ilma et oleks võimalik seada lapse elukohaga seotud lisatingimusi.

3. Juhul kui last peab ülal liikmesriigi kodanik, kes tegutseb teises liikmesriigis füüsilisest isikust ettevõtjana, jättes oma elukoha siiski riiki, mille kodanik ta on, saab selle lapse õpinguid rahastada samadel tingimustel nagu töökohariigi kodanike laste omi, ilma et oleks võimalik seada lapse elukohaga seotud lisatingimusi.

Puissochet

Jann

Moitinho de Almeida

Gulmann

Edward

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 8. juunil 1999. aastal Luxembourgis.

Kohtusekretär

Viienda koja esimees

R. Grass

J. P. Puissochet